

BUDAPEST EURÓPA HETEDIK VÁROSA

Írta: Dr. Halász Pál

I.

Az országgyűlés elfogadta „Budapest fővárosi területének új megállapításáról” szóló törvényjavaslatot. A törvényjavaslat bevezetésében tömören összefoglalja azokat a körülményeket, amelyek a fővárosnak, a peremvárosoknak és a községeknek a fővárossal való egyesülését a feudál-kapitalista Magyarországon akadályozták. Megállapítja, hogy „az elmúlt rendszerben a nagytőkés és földbirtokosok néppellenes államhatalma évtizedeken keresztül gátolta a Budapesttel szomszédos — főleg munkáslakta — települések egyesülését a fővárossal. A múlt reakciós rendszere ezzel is megakadályozni törekedett az ország központjában, a főváros önkormányzatában a munkásosztály politikai befolyásának érvényesülését. Az elmúlt rendszernek ez a merev ragaszkodása a gazdaságilag összefüggő s egymásra utalt településeknek mesterkélten közigazgatási elkülönítéséhez a Budapest környékén lakó dolgozóknak — gazdasági lehetőségeik, kulturális életük és egészségügyi viszonyaik szempontjából — súlyos hátrányokat jelentett.”

II.

A közigazgatás területi szervezése, területi felosztása, egy város határának a megállapítása nem elsősorban közigazgatási kérdés, hanem mindenekelőtt politikai kérdés. Különösen nagy jelentőségű politikai kérdés a milliós Magyarországon az egységes Budapest megalakítása, hiszen Budapestnél a magyar munkásosztály leghaladottabb, legerősebb és számban is tekintélyesebb része.

Az egységes Budapest kérdése hosszú évtizedes problémája Budapest városfejlesztésének. Ez a kérdés nyomban Pest-Buda és Óbuda egyesítésének időpontjában felmerült. Az akkor megállapított városhatár hamarosan nem felelt meg Budapest fejlődésének. Alig van közigazgatási kérdés, amely egyébként szegényes közigazgatási irodalmunkban olyan széles irodalmi anyaggal rendelkezne, mint új Budapest kérdése.

A pestkörnyéki üzemek és gyárak munkásai kivették részüket Budapest dolgozó népének a magasabb élet-színvonalért, a politikai követelések megvalósításáért vívott küzdelemből. Az 1912. évi május 23-i véres csütörtökön a sztrájkolók legnagyobb része a peremvárosok dolgozóiból került ki. Az egykori laptudósítás szerint „a csepeli WM dolgozói már a kora reggeli órákban gyülekeztek és számszerint mintegy 4.500-an vettek részt a megmozdulásban. Reggel 8 órakor találkoztak a Soroksári-úti Fegyver-és Gépgyár munkásaival. Ezek kb. 1.000-en voltak. Egységes sorokban vonultak a város belseje felé. A Liliom-utcánál rendőrkordon fogadja őket, ezt sikeresen áttörök és innen nagyobb akadálytalán már nem találkoznak vonulnak tovább a Parlament elé. Újpest, Rákospalota és Angyalföld dolgozóinak a felvonulása már nagyobb akadályokba ütközött. Ez a csoport is reggel 7-8 óra tájban gyülekezett és a Váci-úton igyekezett a város belsejét elérni. A Ferdinánd-hídnál lovasrendőrök és katonaság kordonja fogadta őket. Itt történt az első véres összecsapás, itt esett el rendőrgolyóval Holub Kristóf munkás, a sztrájk első áldozata. Ugyancsak az első véres összecsapás, itt esett el rendőrgolyóval Holub Kristóf munkás, a sztrájk első áldozata. Ugyancsak a Váci-úton a 114. sz. ház előtt agyonlőtték Gradics nevű munkást, aki beteg feleséget és 6 gyermeket hagyott maga után. A kül- és peremvárosokból a Szabadság-tér és Parlament felé törekvő munkáserek mindenütt áttörték a katonák és a rendőrség sorait, felszólítva katonaelvtársakat, hogy ne löjjenek rájuk, hiszen a forradalom az ő érdekükben is van. Nagyobb csatározásokra került a sor a Szabadság-tér környékén. A dolgozók itt barrikádokat emeltek és villamosokat fordítottak fel. Az 1912. május 23-i megmozdulásban 120.000 munkás vett részt. Ebből 25.000 a gyári munkások száma, a már említetteknek kívül a következő üzemek dolgozóit említhetjük ki: — mint akik öntudatos és teljes számban részesei voltak a mozgalomnak — az Egyesült Izzóból 200 dolgozó, a Lánggyárból 600, a Ganz Villamos-gyárból 2000, a Ganz Danubiusból 4500, a Schlick-öntödéből 1100, a Hazai-gépgyárból 450 dolgozó. A sztrájkolók vörös zászlókkal vonultak fel és tábláikon a proletariátus uralmát és az általános titkos választójogot követelték, nemkülönben Tisza István reakciós rendszerének megszüntetését.”

Folytathatók a sort ugyanilyen tudósítások ismertetésével 1918, 1919-ben a proletárdiktatúra hősi harcainak vagy a Horthy-korszak alatt, az 1930. évi szeptember 1-i tömegünnepek ismertetésével. Mindegyik közös jellegzetessége a pestkörnyéki dolgozók nagyszámú és forradalmi részvétele a szabadságért vívott harcban.

Világos, hogy a horthysta osztálypolitika mindent elkövetett az egységes Budapest megvalósítása ellen. A munkásosztály jelentőségére alkalmas eszköznek bizonyult, hogy a pestkörnyéki ipari centrumot meghagyták községeknek vagy rendezett tanácsú, illetve megyei városoknak. Így biztosították ezekben a községekben, mint pl. Csepelen a főszozolgabírói uralmat, vagy a Rákoson, Mátyásföldön a burzsoázia fölényét a lakosság nagyobbik részét döntő többségét alkotó ipari munkássággal szemben. Ezért találjuk ott a Nagybudapest kérdésének ellenzői között a Horthy-korszak minden jelentékeny politikai tényezőjét, Preszly főispánt, Erdélyi alispánt, Gömböst és nem utolsósorban a Horthy-fasizmus legjellegzetesebb képviselőjét „Endre Lászlót, Gödöllő főszozolgabíróját.” Az osztálypolitika győzött a jelenk és jelszeg Nagybudapesttel foglalkozó „tudományos javaslatok felett” azzal a nem is titkolt ellenérvel, hogy Nagybudapest megvalósítása a munkásosztály megerősödését, a főváros „elproletarizálódását” jelentené.

III.

A Budapest főváros területének új megállapításáról szóló törvény Budapest, Csepel, Kispeszt, Pesterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokat, Albertfalva, Békásmegyér, Budalétegy, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár nagyközségeket Budapest fővárossal egyesíti.

Ezeknek a peremvárosoknak és községeknek kialakulásában hajtóerő a magyar kapitalizmus fejlődése és az ehhez fűződő spekuláció volt. A települések közül elsőnek 1831-ben, illetve 1838-ban Újpest telepítése kezdődött a Károlyi-birtok parcellázása folytán. A parcellázás a magyar kapitalizmus fejlődésével jó üzletnek bizonyult a földbirtokosoknak és később velük összefonódó banktöke számára. Magas bérleti díjak, hatalmas kamattal terhelt résztörlesztés, állandóan erősödő telekspekuláció szorította a faluról a városba törekvő parasztságot és a városból kiszorult kispolgári rétegeket. Az 1900-as években a Károlyi, Grassalkovich, Beniczky-féle parcellázásoknak, a Habsburg-család csepeli parcellázásainak lebonyolítását már a banktöke végezte. Új lendületet vett ez a telekspekuláció és parcellázás a Horthy-korszak idején. A tőkés és nagybirtokosok érdekeitől vezetett telepítési mód óriási mértékben kiszélesítette, valóságos kihúzta és megnyújtotta a fővárost környező peremvárosok és községek területét, végeredményben tehát széttagolt települési formákba kényszerítette a lakosságot. A közlekedés kiépítése a földbirtokosok és bankárok érdekeihez igazodott, mert a közlekedési hálózattal elérhető, vagy a közművekbe bekapcsolt területek értékei magasabbak voltak.

A külföldi tőke bekapcsolódott a közművek építésébe. Pl. az újpesti Iszter a Grassalkovich birtokot parcellázó Belga Bank tevékenységének az eredménye.

Budapestnek sűrűn beépített és sűrűn lakott jobb- és balparti magva után a telekspekuláció következtében egy elég ritkán lakott külterli rész következik, melyhez a régi közigazgatási határnál szorosan hozzátapad a fővárost körülövező környék magas népsűrűséggel.

Pl.	Egy hektárra eső lakók száma
A IX. kerület-Haller-utcáig terjedő része	338,32
Haller-utcától a határig terjedő rész	38,53
Csepel kikötő	1,74
Csepel, Pestszenterzsébet, Kispeszt	69,92

Budapest és környéke így vált Európa egyik területileg legszélesebb, leghatározottabb városává. Az európai nagyvárosok közül az 1937. évi adatokat figyelembevéve:

	Népsűrűség 1937. év körül hektáronként
Moszkva	149,52
Leningrád	104,75
Berlin	270,78
Páris	285,45
London B	139,64
Budapest	54,54

és főleg az egységes Budapest 31,07 népsűrűsége mutatja ennek a telekspekulációnak lelküismeretlen, a közpénzt pocskólió és a dolgozókat megnyomorító, kiuzsorázó halását.

Világos, hogy illymódon a kapitalizmus viszonyai között Pestkörnyék messze elmaradt fejlődésben a város belső magja mögött. Budapest összes lakóházainak 77 százaléka, míg pl. Csepel lakóházainak 0,6 százaléka volt csatornával ellátva.

Budapesten a lakóházak 91,3 százaléka volt vízvezetékkel. A főleg nyaralótelep-jellegű Mátyásföld 66,1 százaléka mellett Pestszentlőrinc 8,3 százaléka és Sashalom 0,1 százaléka fényes bizonyítéka a néppelnymó, uszolás, feudál-kapitalista országvezetésnek. Nem legényesebb bizonyítéka-e ez a néhány adat a burzsoázia osztálypolitikájának?

A felszabadulás után ismét napirendre kerül Nagybudapest kérdése. Létrejötték a reakciós erők és a jobboldali szociáldemokrata erők akadályozták. Ezek az erők igyekeztek hadállásaikat a pestkörnyéki városok és községek önkormányzati szerveibe és főleg közigazgatásába kiépíteni. A jobboldali szociáldemokraták mesterkedései ellenére a Magyar Kommunista Párt 1947-ben tartott Nagybudapesti Konferenciáján Rákosi elvtárs útmutatása alapján felvetették Nagybudapest kérdését. A Magyar Dolgozók Pártjának kezdeményezése most valóra vált.

IV.

A magyar demokrácia öt éves története során mindent elkövetett Pestkörnyék elmaradottságának megszüntetése érdekében. A hároméves terv beruházásai komoly összegeket fordítottak szociális létesítmények, bölcsődék, napközi otthonok, egészségvédelmi berendezések létesítésére, az iskola-hálózat kiépítésére a pestkörnyéki városokban és községekben. Nagyrányú lakásépítést hajtottak végre Újpesten, Csepelen. A szociális és kulturális létesítményekkel, de különösen a napközi otthonokkal és óvodákkal valamennyi Budapesthez csatolt község és város rendelkezik már. Ezen a téren a fővároshoz való csatolás még gyorsabb ütemben fogja meghozni a környék elmaradottságának felszámolását. Az öt éves terv során több mint egytízmillió forintot fordítanak városfejlesztésre, lakásépítésre, a vízvezetés és csatornahálózat kibővítésére.

Népi demokráciánk az egységes Budapest fejlesztésének, a munkásosztály lakta községek és városok, most már budapesti kerületek fejlesztésének kérdését nemzeti ügynek tekinti. Bizonyítéka ennek az 1949. évi XXV. törvény népi köztársaságunk első öt éves népgazdasági tervéről. A törvény 49. §-ának (4) bekezdése kimondja: Nagybudapest megalakulásával szükséges, hogy a peremvárosokat fokozatosan bekapcsoljuk a főváros közműveinek hálózatába, ezért ki kell építeni a vízvezetési és csatorna-hálózatot Csepelen, Kispesztben, Pesterzsébetben, Rákospalotán és egyéb a fővároshoz tartozó településeken, 168 millió forintos beruházással.

Budapest fejlődésének egyik kulcskérdése közlekedésünk további fejlesztése. Ezen a téren 1947-től kezdve jelentős eredményeket értünk el. Amíg 1938-ban, az utolsó békeévekben a villamos 191 kilométeres útvonalon 1.379 forgalmi kocsival 305.000.000 utast szállított és 81 millió kocsikilométert teljesített, addig 1947 augusztusában az utasszállítást 1.100 kocsik bonyolította le és az utasok száma 420.000.000-re szökkent fel, tehát az 1938. évinek 136 százalékára. A forint bevezetése után és a hároméves terv végrehajtása során a forgalmi járművek számát 1949. év végéig 1.470-re növelte a BSZKRT és az utasforgalom eléri az 561.000.000-t. Ebből a nagyrányú emelkedésből nagy rész esett Pestkörnyékére.

Külön kell megemlékezni az Autóbusz Üzem nagyrányú fejlődéséről, szintén Pestkörnyékkel kapcsolatosan. 1938-ban 170 kocsival 42.000.000 utast szállított az autóbusz és 12.000.000 kocsikilométer forgalmat teljesített. Az Autóbusz Üzem úgyszólván teljesen tönkrement a háború alatt. A felsza-

badulás után roncsokból állították össze a kocsiparkot és 1947. év augusztusában 66 autóbuszkocsival indult meg a rekonstruált forgalom, amely 15.000.000 évi utasszámot ért el. Ez év végéig 330 autóbusz szalad, az utasok száma 75.000.000-ra emelkedik, a forgalom teljesítmény pedig eléri a 20.000.000 kocsikilométert. A felszabadulás óta Budapest új villamosvonalat nyitott Pestszentimre részére (40-es vonal), Pestújhely részére (67-es vonal) és Megyer részére (87-es vonal). Budapest közigazgatási egységén belül végre kell hajtani a városrendezés nagy munkáját. Egységes Budapest megvalósítása központi kérdéssé tette egy előrelátó, átgóvárosrendezési terv kidolgozását. Ennek a feladata lesz eltüntetni a lelküismeretlen telekspekuláció nyomait és a telekspekuláció okozta visszasszűkítetéseket, amelyek Budapest városias fejlődésének akadályai.

Az öt éves terv alatt Budapest új

üzemek és munkáslakások épülnek, felépül az Obudai- és a Boráros-téri-híd, a Sportstadion, a Nemzeti Színház és Budapest méginkább az ország politikai, gazdasági és kulturális középpontjává lesz. A fővárosi közlekedési hálózat kiterjesztésével megszűnik a környék lakosságának hátrányos helyzete a közlekedés szempontjából is. Ugyanez áll az egészségvédelem területén. Feladatok bőven vannak, a feladatok megvalósításához szükségünk van arra, hogy városvezetésünk az eseti ügyintézésről megszabadulva elvi vonalat, szilárd várospolitikai vezést vigyen kerületeink munkájába.

Az egységes Budapest Európa hetedik városa lett. Ilyen nagy város igazgatásához mozgékony, felkészült, a nép érdekét szolgáló közigazgatásra van szükség, csak így tudjuk fővárosunk fejlődését igazgatásunk munkájával is elősegíteni.

(Allam és közigazgatás decemberi számából)